

Korenwolf wereld

Dit is een uitgave van de Korenwolfcommissie.

Nieuwsbrief januari 2019

Op het moment dat u deze nieuwsbrief uit uw mailbox of brievenbus haalt, heb ik er al twee jaar als voorzitter van de Korenwolfcommissie op zitten. Vóórdat ik deze functie in januari 2017 aanvaardde heb ik me breed georiënteerd op het reilen en zeilen van de commissie. Ik kreeg toen al, als relatieve buitenstaander, sterk de indruk dat ik te maken kreeg met een enthousiaste, slagvaardige club. Nu blijkt dat dubbel en dwars te kloppen. Een mooi voorbeeld hiervan is de arenstripper. In 2016 werd het idee in het kader van het Hamster Op Eigen Benen (HOEB)-project geboren en op papier gezet. Een jaar later al werd het enige in Nederland beschikbare apparaat naar Zuid-Limburg gehaald. In 2018 werd er een arenstripper door een loonwerker aangeschaft en ingezet voor het reguliere hamsterbeheer. Het is ongekend vlug dat een idee van de tekentafel zo snel in praktijk wordt gebracht. Dat kan alleen als alle partijen constructief en gedreven samenwerken en er animo is vanuit de landbouw. Ondanks al onze inspanningen is het nog niet gelukt om de hamster uit de gevarezone te halen. Dankzij het feit dat het alternatieve (goedkopere) hamsterbeheer ook in de praktijk lijkt te werken, kan het beheer met een gelijkblijvend budget verder worden opgeschaald. Hierdoor breiden we verder uit naar de benodigde oppervlakte van 900 ha hamster-vriendelijk beheer. Als we daarbij ook nog eens steun uit Brussel krijgen door het verstandig inzetten van de vergroeningsmaatregelen zie ik een zonnige toekomst tegemoet. Niet alleen voor de hamster, maar ook voor de andere akkerflora en -fauna. Veel plezier bij het lezen van deze nieuwsbrief.

Voorzitter Piet Franssen

Het vervolg van Hamster op eigen Benen

Door inzet van de arenstripper ontstaan mogelijkheden voor meer natuur op de akkers.

> Artikel door Gerard Müskens, WUR (Wageningen University & Research) Foto's: Gerard Müskens.

In de periode 2015-2017 is het project hamster op eigen benen (HOEB) uitgevoerd. De bedoeling van dit project was om:

- te onderzoeken of het mogelijk was om de oppervlakte met geschikt leefgebied voor de hamster zonder extra kosten aanzienlijk te vergroten en
- te zien of daar ook draagvlak vanuit de landbouw voor zou zijn.

Door graan te telen en aangepast te oogsten zou dit mogelijk moeten zijn. Het experiment was succesvol en kon rekenen op voldoende draagvlak om de gewenste uitbreiding te realiseren. Afgelopen twee jaar werd er jaarlijks ruim 200 hectaren

In dit nummer

- Interview met Rik Schreurs...**3**
- Moderne Arenstripper in 2018 in actie!...**4**
- Overzicht stand van zaken ontwikkeling; aantal hamsters en hamsterburchten...**5**
- Internationale ontwikkelingen en hamsterfok...**6**
- Patrijsakkers: nieuwe parels in het ANLb...**7**
- Prijzen hamsterbeheer 2017...**10**
- Opening Limburghuis: Korenwolf nu ook zichtbaar voor het grote publiek!...**11**
- Geactualiseerde website...**12**

hamsterbeheer met oogsten uitgevoerd en rond 500 hectaren zonder oogsten (350 ha bij agrariërs en 150 ha in gebieden 'nieuwe natuur' (reservaatgebied)). Een verdere uitbreiding is nodig om de beoogde 900 hectare hamstervriendelijk beheer in 2022 te halen.

Vanaf 2018 is het beheer met oogsten onder de regeling Agrarisch Natuurbeheer (ANLb) in het hamsterpakket ondergebracht. Een complicatie daarbij is dat onder deze regeling de percelen niet meer voor de vergroening in het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) kunnen worden ingezet. Met een administratieve aanpassing lukte het uiteindelijk om de percelen voor 50% voor de vergroening te laten meetellen.

Lees verder op pagina 2 >

Vervolg van pagina 1

Het maaibord arenstripper is gemonteerd op de 'Case combine'.

Tot het einde van de looptijd van de ANLb-regeling in 2021 zal dit ook zo blijven. Hoe de vergroeningsregels er dan gaan uitzien is nog niet bekend. Voorstellen naar nieuwe en effectievere vormen van beheer worden in 2019 geformuleerd mede door de kennis opgedaan met het experiment HOEB. Omdat de nieuwe hamsterpakketten met oogsten onder ANLb vallen is de uitbetaling van deze pakketten ook pas in het begin van het jaar volgend op de uitvoering.

In het experiment met HOEB en de opvolging ervan binnen het ANLb is duidelijk geworden dat het uitvoeren van een bepaald beheer, in dit geval voor de hamster, stuit op veel conflicten met andere regels. Bij de hamster betreft dat vooral vergroeningsregels (hetgeen juist níet de verwachting is), mestregels en erosieregels. De mogelijkheden voor extra natuur op akkers zullen daarom in een vroeg stadium in de plannen en afwegingen voor het toekomstig beleid moeten worden meegenomen. In de rapportage zal dit ook duidelijk worden aangegeven.

Wintertarweperceel zes weken na de oogst met de arenstripper.

In het HOEB-project was het mogelijk om te experimenteren met geheel nieuwe vormen van beheer. Vaak gebeurt dat niet om dat het duurder is, niet gebruikelijk is of dat het landbouwbeleid in groter verband een andere aanpak met zich meebrengt. De termen natuur inclusieve landbouw en kringlooplandbouw hoort men de laatste tijd steeds meer. De uitleg daarbij varieert nog sterk maar dat het

anders moet en zal gaan, wordt steeds duidelijker. Door de inzet van de arenstripper bij de graanoogst ontstaan bijvoorbeeld nieuwe mogelijkheden voor extra natuur op akkers waarvan niet alleen de hamster profiteert. Nieuwe machines die het mogelijk maken om de akkers natuurvriendelijker te bewerken, zonder gevolgen voor de oogst, lijken daarom ook een beter perspectief te krijgen.

Interview met Rik Schreurs

> Artikel door Jill Cerfontaine Provincie Limburg

Afgelopen jaren heeft Gerard Müskens met verve zijn rol ingevuld als hamster coördinator. Met de areaaluitbreiding van de hamstergebieden, het HOEB-project en de toename van de administratieve lasten is het een goed idee om dit werk over twee personen te verdelen. Om die reden gaat Rik Schreurs een gedeelte van het werkpakket van Gerard Müskens overnemen. Zo kan Gerard zich weer meer op het onderzoek van de hamster richten.

De hoogste tijd om kennis te maken met Rik Schreurs....

Je werkt bij Natuurrijk Limburg, kun je wat over jezelf vertellen. Hoe ben je hier terecht gekomen?

In 2015 ben ik gevraagd door Natuurrijk Limburg (NaLi) om als veldmedewerker aan de slag te gaan. In het begin met name in Noord-Limburg als veldmedewerker voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Vanaf 2016 als veldmedewerker waarbij ik me volledig heb gericht op alle soorten akkerbeheer in Limburg: Wintervoedselakkers, Vogelakkers (patrijs, kraanvogel), kruidenrijke akkers en ook de hamsterakkers. Met als doel me hierin te specialiseren.

Wat spreekt je aan in het werk?

Wat me aanspreekt is de actieve soortenbescherming en het nauw met de boer samenwerken. Ik ben het afgelopen jaar bijvoorbeeld vaak bij het inzaaien van de akkers geweest bij de aanleg van patrijzen akkers in Midden Limburg. De meerwaarde van het collectief kun je dan optimaal benutten door kennis te nemen van de aanpak en het vakmanschap van de akkerbouwers. En deze kennis te benutten voor het behalen van de natuurdoelen op agrarische gronden.

Ben je al bekend met het hamsterbeheer?

Vanuit mijn eerdere werkzaamheden als ecologisch adviseur wet Natuurbescherming was ik al bekend met de hamster als beschermde soort. Het afgelopen jaar heb ik met Gerard Müskens de kwaliteitsschouw gedaan, dan ga je echt inhoudelijk aan de slag met het beheer. Hoe staan de gewassen erbij, waar zijn de hamsterburchten etc.? Wat me opvalt in het hamsterbeheer is dat de beheerders ook heel sterk het eigenaarschap over de hamster claimen, dit is heel belangrijk. Dit eigenaarschap zie je nu ook ontstaan bij het patrijzenbeheer. Mensen zijn trots wanneer ze de soort op hun land hebben.

Wat zijn je werkzaamheden?

Met ingang van dit jaar ga ik een groot deel van de werkzaamheden van Gerard overnemen. Ik ga jaarlijks het uitgevoerde beheer en het daaruit voortkomende plan van aanpak voor het volgende jaar met de deelnemer bespreken. Tevens ga ik de schouw van de percelen uitvoeren. Mijn aanpak omtrent de administratieve afhandeling gaat wel iets anders vorm krijgen. Gerard Müskens zal meer tijd hebben voor het hamsteronderzoek,

Foto: Gerard Müskens

strategische en internationale overleggen en contacten.

Heb je naast het hamsterbeheer ook andere taken bij Natuurrijk Limburg?

- In Noord Limburg nabij de Mariapeel begeleid ik een aantal deelnemers met het beheer van het beheerpakket 'Meerjarige vogelakkers' ten behoeve van de kraanvogel. In de Mariapeel zijn een aantal broedpogingen geweest van kraanvogels. De aangrenzende beheerpercelen

Veldmedewerker Rik in overleg met de boer hoe ze het beheer optimaal op de patrijzen kunnen afstemmen. Foto: Harm Kossen.

moeten fungeren als foerageergebied voor de ouderkoppels met hun jongen. Alles ligt er klaar voor, het wachten is nu nog op broedsucces van deze prachtige vogels!

- Het realiseren van 'Meerjarige vogelakkers' ten behoeve van de Patrijs in een vijftal kerngebied door heel Limburg. En daarnaast doe ik de uitvoering van de schouw en de deelnemersbegeleiding. In 2018 is circa 100 ha gerealiseerd en in 2019 wordt dit aantal hectares verdubbeld tot ruim 200 ha.

Hoe ervaar je de medewerking van de deelnemende agrariërs en de andere natuurbeheerders?

Ik heb voor de hamster nog maar een paar beheerders gesproken, dus dat zal zich komend jaar uitwijzen. Naar mijn idee is het een heel enthousiaste groep beheerders. Dit biedt ook kansen om op geschikte locaties de hamsterpercelen nog geschikter te maken voor de patrijs en andere akkervogels. Door bijvoorbeeld een mozaïek van bloemblokken in te passen binnen het huidige hamsterbeheer.

Als mensen je willen bereiken, hoe kunnen ze dat dan het beste doen?

Voor specifieke vragen over hun hamsterpercelen kunnen deelnemers me vooral in het begin het beste mailen schreurs@natuurrijklimburg.nl. Met name als een kaartje met de ligging en situatie van een perceel handig is. Dan heb ik de kans om de situatie op kaart te bekijken, en daarna telefonisch contact te zoeken. Maar bellen kan altijd. Tel: +31655205702

Heb je er zin in?

Jazeker, ik heb er heel veel zin in. Het huidige hamsterbeheer is door Gerard praktisch en bedrijfsgericht opgezet. Dit is een hele mooie uitgangssituatie om samen verder mee aan de slag te gaan voor de hamster en akkervogels. Een mooie uitdaging!

Moderne Arenstripper in 2018 in actie!

> Artikel door Harm Kossen Natuurrijk Limburg

Demonstratie arenstripper in juli 2018. Foto: Gerard Mùskens

Landbouw en natuur kunnen elkaar versterken, met als uiteindelijk doel een economisch verantwoorde, agrarische bedrijfsvoering in een omgeving met hoge natuurlijke en landschappelijke waarden. Landelijk is er veel aandacht voor de vraag hoe een 'natuur-inclusieve landbouw' in de praktijk gebracht kan worden. Voorbeelden hiervan zijn er met name uit de melkveehouderij, maar in mindere mate ook voor de akkerbouw. Het Limburgse experiment met een oude arenstripper in 2017 heeft laten zien dat de combinatie landbouw en biodiversiteit mogelijk is. Net op tijd voor het oogstseizoen 2018 is een moderne machine uit de Verenigde Staten aangekomen. Deze machine is op een tweetal demonstratiedagen in juli 2018 buiten in actie bij het bedrijf van Hartmann in Maastricht aan circa veertig geïnteresseerden getoond. Deze voor Europa innovatieve oogstmethode biedt veel perspectief voor een natuurlijke akkerbouw. Akkerbouwers en andere betrokkenen hebben deze werkwijze nu met eigen ogen kunnen aanschouwen.

Hoe werkt de arenstripper?

De machine wordt op de maaidorser geplaatst. De arenstripper haalt alleen de tarwekorrels uit de aar. De stengels van de tarwe blijven staan, inclusief de aar. Deze nieuwe manier van oogsten biedt veel meer dekking voor de hamster en andere boerenlandsoorten dan oogsten met het laten staan van een hoge stoppel.

De machine is aangeschaft door een loonwerker met behulp van 50% cofinanciering door de provincie Limburg. Voorwaarde bij subsidieverstrekking is dat deze machine in overleg ook door andere loonwerkers gebruikt kan worden. Inzet is dat het oogsten met de arenstripper als vergroeningsmaatregel ingezet kan worden in het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouw Beleid, maar ook dat deze andere doelen dient zoals het voorkomen van erosie.

Overzicht stand van zaken; ontwikkeling aantal hamsters en hamsterburchten

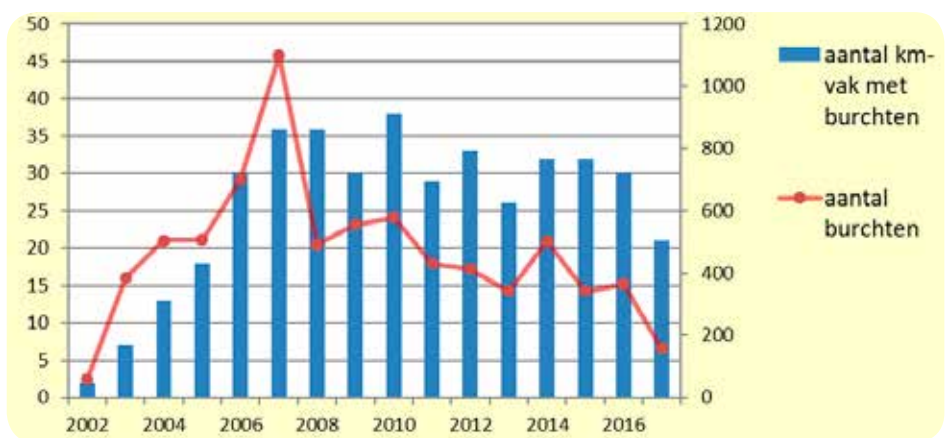
> Artikel door Gerard Müskens WUR (Wageningen University & Research).
Foto's: Gerard Müskens

De afgelopen jaren is het aantal hectaren met verbeterd leefgebied voor de hamster dankzij het project Hamster Op Eigen Benen (HOEB) flink toegenomen. De belangrijkste reden daarvoor is om hamsters op meer plaatsen in het akkerlandschap een overlevingskans te bieden en daarmee het risico op lokaal (en in latere fase totaal) uitsterven te verkleinen. De verwachting dat er tijdens het project al een toename van het aantal burchten (en hamsters) zou komen, is helaas niet uitgekomen. De redenen daarvoor zijn niet duidelijk. De extreme natte jaren kunnen van invloed zijn geweest maar daarover bestaat geen zekerheid. Mogelijk is er nog een andere factor van invloed op de ontwikkeling van de hamster en de burchten. Een factor die momenteel niet bekend is en/of niet wordt gemeten.

Vanaf 2002, het eerste jaar dat er hamsters werden uitgezet, nam het aantal burchten snel toe naar een maximum van ruim 1100 burchten in 2007. In deze periode werden er jaarlijks nieuwe leefgebieden toegevoegd met

Valpijp hamster in regulier geogost tarweperceel.

Ontwikkeling van aantal burchten en aantal km-vakken met burchten van hamster

nieuwe uitzet van hamsters. Blijkbaar wisten de uitgezette hamsters te profiteren van deze geschikte leefgebieden en zich snel uit te breiden. Dat is ook duidelijk te zien aan het aantal kilometervakken waarin hamsters werden aangetroffen. Na de plotselinge terugval in 2008 nam het aantal burchten af met een dieptepunt in 2017. Het aantal kilometervakken met hamsters bleef tot en met 2016 nog wel redelijk op peil maar nam in 2017 ook duidelijk af. Of en hoe snel de hamsters gaan profiteren van de uitbreiding van

geschikt leefgebied blijft daarom nog even de vraag. Komende jaren zal zowel bij de uit te zetten hamsters als bij de wilde hamsters meer aandacht worden besteed aan het opsporen van mogelijke oorzaken voor het uitblijven van een uitbreiding van de hamsterpopulatie. Ogenscheinlijk lijkt het niet te liggen aan het beheer want dat is alleen maar beter geworden en flink uitgebreid.

Gerard Müskens, Ruud van Kats (WUR), Theo Bakker, Willem Steenge (provincie Limburg, karteerders)

Internationale ontwikkelingen en hamsterfok

> Artikel door Gerard Müskens

Foto's: Gerard Müskens

Frankrijk

In oktober 2018 vond de jaarlijkse bijeenkomst van de internationale hamsterwerkgroep (IHWG) plaats in Straatsburg. De reden om in Frankrijk samen te komen, was dat het Life-project (2013-2018) voor behoud van de hamster in Frankrijk, dit jaar afloopt. Omdat het ook in Frankrijk nog steeds niet goed gaat met de hamster wordt er nu gewerkt aan een nieuw soort-beschermingsplan voor de komende tien jaar. Daarin staat samenwerking met akkerbouwers voorop. In de Elzas worden nieuwe machines geïntroduceerd die een hamstervriendelijker beheer mogelijk maken. Uitbreiding van geschikt habitat is van essentieel belang.

Noordrijn-Westfalen (NRW)

Ook wat dichterbij Limburg in Noordrijn-Westfalen vonden ontwikkelingen plaats. In het laatste gebied bij Zülpich waar nog hamsters in het wild voorkwamen, werden in 2018 geen hamsters meer aangetroffen. In 2017 werd daarom ook in deze Duitse deelstaat een fokprogramma met de laatste hamsters uit deze regio gestart, aangevuld met

Uitzet van hamsters onder gecontroleerde omstandigheden nabij Garzweiler.

hamsters uit het Nederlandse fokprogramma. In het voorjaar van 2018 waren er nog te weinig hamsters beschikbaar uit dit fokprogramma om al uit te kunnen zetten. Ze waren nog allemaal nodig voor de start van het fokprogramma. De fok in 2018 is wel heel succesvol geweest en dat heeft geresulteerd in een kleine proefuitzet bij Garzweiler in de nieuwe "Rekultivierungsflächen" na de bruinkoolwinning. Komend seizoen zullen 200 tot 300

hamsters uit het Duitse fokprogramma van LANUV in Metelen beschikbaar zijn voor uitzet. Deze hamsters zullen naar verwachting ook in enkele voormalige hamstergebieden in NRW in 2019 kunnen worden uitgezet. Ook wat dichterbij de grens nabij Avantis werd het na jarenlange pogingen mogelijk dankzij de inzet van de Nabu Aachen in samenwerking met de Stadt Aachen om enkele tientallen hamsters uit het Nederlandse fokprogramma uit te zetten. Zowel het Duitse fokprogramma als deze eerste Duitse uitzet van hamsters nabij de grens mogen worden gezien als mijlpalen in de Nederlands-Duitse samenwerking voor de bescherming van de hamster.

Het nieuwe soortbeschermingsplan hamster Frankrijk 2018-2028

Patrijsakkers: nieuwe parels in het ANLb

> Artikel door Harm Kossen Natuurrijk Limburg

Natuurrijk Limburg zet zich in voor het herstel van biodiversiteit op het boerenland. Onder andere met behulp van de regeling Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). We maken afspraken met boeren en particulieren voor het uitvoeren van specifieke beheeractiviteiten. De precieze uitvoering van de activiteiten wordt toegespitst op specifieke soorten op specifieke locaties. Zo richten we ons met het akkerbeheer op de hamster en op akkervogels zoals veldleeuwerik, maar ook op akkerflora en wilde bijen. Per 1 januari 2018 hebben we in Limburg ook een start gemaakt met akkerbeheer toegespitst op de bescherming van de patrijs. We durven dit beheer nu al een parel te noemen: er zijn gemotiveerde deelnemers en enthousiaste recreanten bijvoorbeeld over de vele bloemen en wolvenvlinders die te zien waren boven deze akkers. Ook ervaringen elders in het land (zie verder) zijn positief, inclusief tevreden partijen als Vogelbescherming.

Kennis opgedaan in het Europese PARTRIDGE project. De combinatie van open grond en gesloten vegetatie biedt voedsel en dekking voor kuikens en volwassen vogels: de beheerfactor voor de patrijs. Foto: Rik Schreurs

Waarom zetten we in op de patrijs?

De patrijs is een typische boerenlandvogel die we helaas minder dan vroeger tegenkomen. Limburg is van oudsher een belangrijke provincie voor de soort. Hij is gelukkig dan ook nooit verdwenen uit de provincie, anders dan in veel andere landsdelen. Dit biedt de kans om met gerichte beheermaatregelen de soort in Limburg weer erbovenop te helpen.

Provinciale prioriteit schept mogelijkheden

De Provincie Limburg heeft de soort onlangs tot prioritair te beschermen soort benoemd. Gelukkig heeft het Rijk vorig jaar landelijk geld voor het agrarisch natuurbeheer beschikbaar gesteld. Dit geld is voor de bescherming van weide- en akkervogels, waarvan ook een deel voor Limburg. Natuurrijk Limburg heeft samen met de Provincie afgesproken dit geld in te zetten voor de patrijs, en dan met name in kerngebieden waar de soort nog voldoende aanwezig is.

Het animo om iets te doen voor de patrijs is groot en aanwezig bij meerdere partijen. Reden voor de Provincie om een tweetal bijeenkomsten te organiseren voor geïnteresseerde mensen en organisaties, waaronder Natuurrijk Limburg, IKL, vogelwerkgroepen, de jagersvereniging, wild-beheereenheden en gemeenten. De eerste bijeenkomst vond binnen plaats met een aantal presentaties, de tweede was een veldexcursie naar het Europese PARTRIDGE project (Partridge is patrijs in het engels) in de Oude Doorn in Noord-Brabant.

Inspiratie opdoen: PARTRIDGE project

Tijdens de excursie naar één van de gebieden waar het [Interreg-project PARTRIDGE](#) loopt, hebben we kunnen leren van de ervaring die reeds op Europees niveau is verworven en de ervaring die hier thans wordt opgedaan.

Eén van de maatregelen die is ontwikkeld binnen PARTRIDGE is de aanleg van een 'Bloemenblok' en 'Keverbank'. Dit nieuwe concept hebben we uitgebreid kunnen aanschouwen. De naam 'Bloemenblok' die de maatregel heeft gekregen komt voort uit de nogal uitbundige bloei van vooral zonnebloem, honingklaver, bladrammenas en luzerne in het eerste jaar. Het mengsel dat gebruikt wordt

Het eerste jaar is te zien dat ieder perceel, ook al is het met hetzelfde zaadmengsel ingezaaid, een ander resultaat geeft. We gaan dit de komende tijd goed volgen en zijn ervan overtuigd dat met de juiste boerenkennis en gepassioneerde inzet er overal in ieder geval voor de patrijs dezelfde goede resultaten te zien zullen zijn. Foto: Harm Kossen

bevat ook tweejarige soorten die pas in het tweede jaar bloeien en zaad vormen, zoals cichorei, veldkool, kaardebol en venkel. Een bloemenblok is bij voorkeur minimaal 0,5 hectare groot en minimaal 20 meter breed. Bij deze afmetingen vindt een koppel patrijzen er jaarrond dekking, voedsel en broedbiotoop. Het bloemenblok is ook van grote waarde voor insecten, overwinterende akkervogels en zoogdieren zoals muizen, haas en ree. Jaarlijks wordt de helft van het bloemenblok voor het broedseizoen opnieuw ingezaaid zonder gebruik te maken van bestrijdingsmiddelen of kerende groundbewerkingen. Zo staat er altijd voldoende dekking.

Huidige stand van zaken in Limburg

De ervaring van het beheerconcept "Bloemenblok" zoals opgedaan in PARTRIDGE hebben we doorvertaald naar een beheerpakket dat is opgenomen in de ANLb-regeling: 'De meerjarige vogelakker ten behoeve van de Patrijs'. Daarmee konden we beheerovereenkomsten met boeren maken, aanvullend op de bestaande pakketten voor akkers en graslanden die we ook voor patrijsbeheer inzetten. Verschillende beheervormen in mozaïek leidt tot de noodzakelijke diversiteit in

leefgebied, waar vele soorten van profiteren. De eersten daarvan zijn per 1 januari 2018 ingegaan. De overeenkomsten zijn afgesloten op locaties waar de patrijs nog voorkomt, waar het landschap nog kansen biedt én waar een enthousiaste beheerder aan de slag wil voor de soort. Er zijn zeven van deze kerngebieden aangeduid in Limburg. Inmiddels hebben we bijna 200 hectare

specifiek voor de patrijs (en alle andere soorten die van dit beheer profiteren) in beheer, veelal ook gesitueerd bij reeds bestaand agrarisch natuurbeheer percelen. Dit beheer draagt bij aan het leefgebied van de patrijs, zoals wintervoedselakkers, kruidenrijk grasland (en weidevogelbeheer in het beheergebied de Groote Peel, het grutto-grasland).

De beheervorm kruidenrijke akker – mits goed uitgevoerd – heeft esthetisch misschien nog wel het meest te bieden: kleurenpracht dicht bij het hart van de mensen, getuige ook de vele enthousiaste reacties van voorbijgangers en de gemaakte bruidsreportages. De komende jaren zullen we volgen of dit ook akkers zijn waar de patrijs zich thuis voelt. Overigens vinden we op deze akkers behalve de prachtige (wilde!) korenbloem, ook meerdere (europees) bedreigde akkerflora soorten. Foto: Harm Kossen

Ook zijn in het voorjaar van 2018 de eerste 'keverbanken' naar PARTRIDGE concept aangelegd op vrijwillige basis door enkele enthousiaste boeren. Via ploegen wordt dan een verhoging aangebracht die is ingezaaid met een mengsel van polvormende grassen aangevuld met kruiden. Deze winter wordt er bovendien stekelstruweel aangeplant op een van deze keverbanken. Inmiddels hebben verschillende deelnemers zich gemeld interesse te hebben om keverbanken te realiseren op de beheerpercelen. De keverbanken zijn een effectieve aanvulling <https://www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/insectenexplosie-bij-patrijzenproject-partridge> op de vogelakkers.

Inpassing "bloemenblok" in hamsterbeheer

Door het inpassen van een bloemblokmengsel in het hamsterbeheer willen we ook in deze gebieden voor de patrijs een meerwaarde bieden. De veldmedewerkers van Natuurrijk Limburg gaan kijken of hier hamsterbeheerders enthousiast voor zijn, zodat we binnen het hamsterbeheer enkele bloemblokken of brede randen kunnen inzaaien. Bij de jaarlijkse hamsterbijeenkomst die dit keer in de Elzas werd gehouden hebben onze veldmensen daar mooie voorbeelden van kunnen zien in het Franse hamsterbeheer.

Eerste resultaten bieden perspectief

Het grote animo heeft zich ontwikkeld tot grote betrokkenheid van de deelnemers en geïnteresseerden: vanaf de start krijgen we foto's binnen van koppels patrijzen met kuikens in en nabij de beheerpercelen.

In het voorjaar van 2018 hebben we met een aantal veldmedewerkers ook proef gedraaid om de aantallen patrijzen gestandaardiseerd te tellen volgens het PARTRIDGE telprotocol. Deze telling is uitgevoerd in het Holsterveld dat is gelegen in het Roerdal. In het vroege voorjaar is gezocht naar roepende patrijsmannetjes. We hebben middels deze methode 11 roepende

Op enkele locaties heeft de boer vrijwillig een keverbank in de patrijsakker aangelegd, ook een maatregel vanuit het Europese PARTRIDGE project. Deze keverbank is een hoogte in het land die snel opwarmt en zo veel insecten biedt voor de patrijs(kuikens). Foto: Rik Schreurs

Een goed begin is het halve werk: een goede grondvoorbereiding en het juiste moment van zaaien is belangrijk om de gewenste kruiden op te laten komen en de ongewenste kruiden te voorkomen. Foto: Rik Schreurs

mannetjes aangetroffen in een gebied van 350 hectare. Deze telling zullen we de komende jaren herhalen om te zien hoe de stand zich ontwikkelt. Ook in de andere kerngebieden willen we de stand volgen in samenwerking met betrokken gebiedspartijen. Daarbij is het ook de uitdaging om de kuikenoverleving in beeld te krijgen. Bijvoorbeeld de Vogelwerkgroep Nederweert telt al lange tijd, behalve veel andere soorten, ook de patrijs in het agrarische gebied bij de Grootte Peel (ca. 2500

hectare). In 2017 telden zij hier 29 en in 2018 36 broedkoppels. Zij kijken ook naar het broedsucces van deze koppels. Tot slot hebben we van de mensen die de broedmonitoring voor de Provincie uitvoeren nu al enthousiaste verhalen gehoord over de aantallen akkervogels die ze zijn tegengekomen in de gebieden met nieuw akkerbeheer. Dit biedt goede hoop en het lijkt erop dat de patrijs een dankbare soort is om maatregelen voor te nemen.

Prijzen hamsterbeheer 2017

> Artikel door Gerard Müskens WUR
(Wageningen University & Research)

Foto's: Gerard Müskens

De jaarlijkse informatieavond voor de uitvoerders van en betrokkenen bij het hamsterbeheer was afgelopen jaar op 31 januari 2018. Na een interessante lezing van Chris Koopmans van het Louis Bolk Instituut over natuur-inclusieve maatregelen in de akkerbouw, met speciale aandacht voor mestkwaliteit, en een terugkoppeling van de gebeurtenissen over het nieuwe beheer door Gerard Müskens, werden de jaarlijkse prijzen voor het beste beheer en de meeste hamsters door Pieter van Melick van de LLTB uitgereikt.

Jaarlijks worden alle percelen met hamsterbeheer minimaal eenmaal bezocht en beoordeeld op geschiktheid voor de hamster. Deze bestaat uit goede dekking met de juiste gewassen voor een ideale open structuur dicht bij de grond en een gesloten vegetatie aan de bovenkant. Deze dekking en structuur kunnen op meerdere manieren worden verkregen. In de meeste gevallen is dat met luzerne en granen. Maar een combinatie van granen met bepaalde (on)kruiden kan ook zeer geschikt zijn voor de hamster. Vooral in de gevallen dat het graan wat dun staat en de dekking voor de hamster niet

Vogel- en vlinderparadijsje: Rammenas met diverse kruiden zoals korenbloem, komkommerkruid, perzikkruid en boekweit.

optimaal is, kan een opslag van bepaalde kruiden toch nog zorgen voor voldoende dekking. Vaak is dit voor akkervogels en insecten nog een extra winstpunt. Haver is een graansoort die vrijwel altijd een goede dekking geeft, nadeel is wel dat het een zomergraan is en pas eind april door begint te groeien. Dat geldt ook voor de combinatie van rammenas met zomertarwe. Wintertarwe en wintergerst evenals luzerne geven al eerder in het jaar een noodzakelijke dekking.

Een belangrijke graadmeter voor de effectiviteit van al deze inspanningen is natuurlijk het aantal hamsters dat er van profiteert. Daarom worden elk jaar zoveel mogelijk hamstervriendelijk

beheerde percelen en aanliggende reguliere graanpercelen door deskundigen in opdracht van de provincie Limburg afgezocht op hamsterburchten. Hamsters blijken goede jaren en minder goede jaren te hebben. Verder lijken ze plotseling op bepaalde percelen met goed beheer enkele jaren hoge dichtheden te kunnen bereiken maar dat klappt ook weer net zo plotseling in. Vaak is er dan weer een toename van burchten op percelen met het goede beheer in de nabije omgeving.

De prijs voor het beste beheer 2017 ging naar John van Can uit Baneheide, de Korenwolftrofee voor de meeste hamsters was voor Johannes Koch uit Tripsrath.

John van Can neemt prijs beste hamsterbeheer in 2017 in ontvangst uit handen van Pieter van Melick.

Pieter van Melick overhandigt Johannes Koch de Korenwolftrofee voor de meeste hamsters in het afgelopen jaar.

Johannes Koch (links), meeste hamsters en Johan van Can (rechts), beste beheer met hun prijs.

Opening Limburghuis: Korenwolf nu ook zichtbaar voor het grote publiek!

> Artikel door Boena van Noorden Provincie Limburg

Op 10 oktober 2018 werd door gedeputeerde de heer Mackus het Limburghuis in de GaiaZOO te Kerkrade officieel geopend. Het Limburghuis is een uniek project dat elders in het land nooit eerder is uitgevoerd.

- Het idee achter dit concept is om het publiek op een laagdrempelige wijze te laten kennismaken met de bijzondere dieren die in onze eigen omgeving voorkomen. Er wordt veel over deze dieren gesproken en geschreven, maar slechts een handjevol mensen heeft deze vaak prachtige dieren ooit in levende lijve waargenomen.
- Een ander belangrijk aspect is om de bezoeker te informeren over de rol die GaiaZOO speelt in het behoud van de bedreigde inheemse fauna. Voor de Korenwolf is het de enige locatie in ons land waar hamsters worden gefokt om de stand in het wild op peil te houden.

In het Limburghuis kunnen de bezoekers niet alleen levende hamsters zien,

maar ze worden ook uitvoerig ingelicht over het fokprogramma en het (agrarische) hamsterbeheer. Hiervoor hebben verschillende leden van de Korenwolfcommissie hun kennis ingebracht bij de inrichting van en presentaties in het Limburghuis. Er worden in deze dierentuin niet alleen hamsters, maar ook de eikelmuis en de inlandse rivierkreeft gefokt. Ook weer met het oogmerk om de soorten in het veld voor uitsterven te behoeven. Deze soorten en andere unieke 'Limburgers' als de vuursalamander en de boomkikker zijn in het Limburghuis te bewonderen.

Met dit project vervult de dierentuin ook een belangrijke rol om het draagvlak voor het behoud van de inheemse fauna te vergroten. Mensen zijn veel

Openingshandeling van het Limburghuis door gedeputeerde Hubert Mackus (rechts) vergezeld door burgemeester Jos Som (links). Foto: Arnold Bakker

Foto: Gerard Müskens

eerder geneigd om zich sterk te maken voor de bescherming van een soort als zij die ook in levende lijve hebben kunnen aanschouwen. Zeker als die soort, bij wijze van spreken, in de achtertuin voorkomt.

GaiaZOO was vóór het Limburghuis al een prachtige dierentuin, maar nu is het helemaal een aanrader voor een ieder die begaan is met de Limburgse natuur!

Geactualiseerde website

> Artikel door Jill Cerfontaine Provincie Limburg

In de nieuwsbrief van twee jaar geleden hebben we trots bericht dat de website over de 'Korenwolf' in 2015 vernieuwd was. De website is een onderdeel van de site www.limburg.nl. Echter afgelopen jaren heeft de provincie haar eigen site geheel vernieuwd. De website van de provincie Limburg is een taakgerichte website geworden. Deze is gericht op het snel beantwoorden van een vraag van een bezoeker. De webpagina van de korenwolf <https://www.limburg.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/soortenbescherming> is hierop aangepast, waarbij de informatie fors is verminderd. De hoofdlijn van het hamsterbeleid is hierin opgenomen. Omdat het jammer is om een groot deel van de informatie kwijt te raken zal de informatie over de soort, de verspreidingsgebieden etc. opgenomen worden op de website van Natuurrijk Limburg www.natuurrijklimburg.nl. Maar ook deze website is aan vernieuwing toe, vandaar dat het nog enkele maanden zal duren voordat de uitgebreide informatie over de hamster, in de nieuwe website van Natuurrijk Limburg is opgenomen.

Colofon

De Korenwolfereld is een uitgave van de provincie Limburg in samenwerking met het Ministerie van Natuur, Landbouw en Voedselkwaliteit en de Korenwolf-commissie.

Redactieadres:
 Provincie Limburg
 Limburglaan 10
 6229 GA Maastricht
 Postbus 5700
 6202 MA Maastricht
korenwolf@prvlimburg.nl

Opmaak en print:
 Provincie Limburg, Grafisch Centrum
 1901 969

provincie limburg